

بۆکان له ئەمرۆ و له میژوودا (۸)

ئاماده کردنی: تاهیر عه‌لیار

بارودۆخی کوردستان له ده‌ورانی ره‌زاشادا و جیگه و پینگه‌ی حاجی باب‌ه‌شیخ له‌وسه‌رده‌مه‌دا

حاجی باب‌ه‌شیخ وێرای ئەوه‌ی له زانسته ئایینه‌کان و ریازیات و ئەستێره‌ناسیدا شاره‌زایی هه‌بووه وخواه‌نی نووسراوه‌ی و کتیب له‌و زانستانه‌دا بووه زۆریش هۆگری شیعر و ئەده‌بیات بووه و شیعرێ به‌ زمانی کوردی و فارسی هه‌یه. ئەو غه‌زه‌له‌ نموونه‌یه‌ک له شیعرێ ئەو زاته‌یه:

از تنم افسردگی یک مشت خاکستر گذاشت استخوانم را زغال خالی از اخگر گذاشت

برنگردد در خزان ما بهار زندگی این تمنا داغ‌ها بر جان اسکندر گذاشت

اشک و آه آمد شدی خوش داشتند در شهر عشق تیره بختی رخت ما در کوچه دیگر گذاشت

محنت بی صفوتان چندان گرانی میکند بر من بیچاره نتوان بار سنگین تر گذاشت

هست سالاری که در میدان عرفان نامجوست آفرین بروی که پا از سایرین برتر گذاشت

مخلصا در هر دو عالم کار مردان مردمی است نقد واعظ این بود از هر چه در منبر گذاشت

ئەوه‌ش نموونه‌یه‌ک له شیعره‌ کوردیه‌کانی:

روکنی ئیسلامی پینجن بیگومان ئەوه‌ئیان گوئنی شه‌هاده و ئیمان

نوێژه و روژوو و زه‌کات سه‌ر فتره پینجه‌مین چه‌جه ئەو له‌گه‌ل عه‌مره

به‌ کورتی وتم له‌به‌ر مندالان منداله‌کانی مه‌درسه‌ی تورجان

توفیقیان بدا خودای لامکان دوعای خیر بکه‌ن بۆ عه‌بدولرهمان

بارودۆخی کوردستان له ده‌ورانی ره‌زاشادا و جیگه و پینگه‌ی حاجی باب‌ه‌شیخ له‌وسه‌رده‌مه‌دا

سائه‌کانی کۆتایی حکومه‌تی قاجار و سه‌ره‌تاکانی هاتنه‌ سه‌رکاری ره‌زاشای په‌هله‌وی ده‌سه‌لاتی حکومه‌تی ناوه‌ندی به‌ سه‌ر ناوچه‌ دورده‌ست و سنووریه‌کاندا کز و لاواز ببوو هه‌ر ئەوه‌ش بووه هۆکاری په‌ره‌گرتنی شیوازی ده‌سه‌لاتداری ناوچه‌یی و به‌ هێژبوونی هه‌رچی زیاتری هۆز و خێله‌کان که له راستیدا چوارچێوه‌ی کۆمه‌نگای ئەوده‌می ئێران و به‌ تاییه‌ت کوردستانیان پیک هێنابوو. ئاکامی باش و پوزیتیوی ئەو بارودۆخه‌ به‌ هێژ بوونی ده‌سه‌لاته‌ ناوخۆیه‌کان و پیک هاتنی هێژتیی چه‌کداری عه‌شایری له‌ کوردستان بوو که زۆر جار ئەو هێزه‌ عه‌شایریانه‌ له به‌رامبه‌ر هێزه‌کانی ئه‌رتەشی تازه‌ پیکهاتووێ ره‌زاشادا یه‌کیان ده‌گرت و به‌ هانای یه‌کتره‌وه‌ ده‌چوون بۆ وێنه‌ سمایلاغای شکاک به‌ یه‌کخستنی زۆریه‌ی خێله‌کانی شکاک و هه‌رکی و جه‌لالی له‌ ده‌وروبه‌ری ورعی و دواتریش به‌ ریککه‌وتن ده‌گه‌ل هۆزه‌ گه‌وره‌کانی ناوچه‌ی

هه ئېژاردنى حاجى بابە شېيخ بۆ سەرۆكى ھەيئەت رەئىسەى مىللى

يەكەمىن كۈنگەرى خىزىي دېموكرات لە رىكەوتى ۱۳۲۴، ۷، ۳۰ ى ھەتاوى دەگىرى ئەو كۈنگەرىيە بە بەشدارى ۲۷۰ كەس لە نوپەرانى ھەموو چىنەكانى خەلكى كوردستان بە سەرۆكايەتى قازى محەمەد كومىتەى ناوھندى ھەئېژارد كە ۹ كەس بوون حاجى بابە شېيخ بە سەرۆكايەتى ئەو كومىتە ۹ كەسىيە ھەئەدەبۇئىردى كە دواتر لە رۇژنامەى كوردستان و نووسراوھەكانى مامۇستا ھىمەن دا بە ناوى ھەيئەت رەئىسەى مىللى ناوبراوه .

سەئىد خانى ھومايون لەو بارەيەوھ دەئى:

حاجى بابە شېيخ جىگەى رىزى و حورمەتى فراوانى كۆمەلانى خەلك بوو ھەموو رىزبان لىدەگرت و بەر لە كۆمارى كوردستانىش شووراي ۹ نەفەرى بەرپرسى راپەراندى كاروبارى دامەزراندنى كۆمار بووھ حاجى بابە شېيخ بۆخۆى سەرۆكايەتى و بەرپرسايەتى ئەو شوورايەى لەئەستۆ بووھ عومەراغاي عەلىار دەئى:

ئەو شووراي ۹ نەفەرى پېش كۆمار كە بە داخەوھ كەمتر ئامازەى پىكراوھ بە سەرۆكايەتى حاجى بابە شېيخ بووھ وتا رۆزى راگەياندى كۆمار لە دووى رىبەنداندا بەرپرسى راپەراندى كاروبارى كۆمارى مىللى كوردستان بووھ . عومەراغا لە درىژەى وتەكانى لە بابەت كۆمارى كوردستان و رۆزى حاجى بابە شېيخ دا دەئى حكومەتى كوردستان لە نىو جەماوھردا بە راست يا درۆ بە دستكردى شورەوى دەناسرا و ئەوھش لە نىو ھەندىك لە چىنەكانى خەلكىدا پەسند نەبوو بە تايبەت مەلا خەلىلى گۆرۈمەر موفتى و پېشەواى رووحانى ھۆزى مەنگور و پېشەواى شورىيى كلاو كە خۆشەويستى جوتياران و مسولمانان بوو فتواى دەر كردبوو و دېموكراتەكانى بە كافر دانابوو دەيكوت ھىچ لەوھدا گومان نىبە كە رووسەكان كفرن و ئەو دېموكراتانەش كە سەر بە وانن ئىتاعەتى ئەمرى كافران دەكەن ھەر وھ كوو ئەوانن تەنانەت فتواى مەلاخەلىل شەخسى پېشەواشى دەگرتەوھ و ديارە مەلاخەلىل لە قوولايى دلىوھ عەقىدەى بەو فتوايە بوو جا لەبەر ئەوھ بۆ پووجەل كردنەوھى بىرو بۆچوون و فتواى مەلا خەلىل لە نىو كۆمەلگادا پىويست بوو لە كەسايەتییەكى ئايىنى بە ھىز بۆ بەشدارى لە كۆمارى كوردستاندا بانگ ھىشتن بكەن حاجى بابە شېيخ ھەم سەئىدى عالېقەدر و ھەم شېيخ و جىگەى متمانەى خەلك بوو كرديان بە سەرۆكى ئەنجومەنى وھزىران و بەو شىوھ فتواى مەلا خەلىل بەتال كرايوھ. حاجى بابە شېيخ خۆى لە نىزىكانى شىخى حىسامەدىن بوو بەو جۆرە مشايخى ھەورامان و پاكى خولەفا و پېشەوايانى تەرىقەت باوھريان بە كۆمار دەكرد.

سەردەمى زىندان

دواى دارمانى كۆمار حاجى بابە شېيخ وپراى دەيان كەس لە كاربەدەستانى كۆمار رەوانەى زىندان كرا نىزىك سائىك لە مەھاباد و تەورىز لە زىنداندا بوو ماوھى زىندانى حاجى بابە شېيخ يازدە مانگى خاياندووھ و لە ئاخىردا بىرىكىش لەو ماوھى ھەر لە تەورىز لە ژىر چاوەدېرىدا دەبى لە دەرەوھى زىندان سالى ۱۳۲۶ ئازاددەكرى و تا ئاخىر تەمەنى لە گوندى تورجان ھەر دەست بە سەر بووھ و بە بى ئىزنى حكومەت حەقى سەفەر كردنى نەبووھ.

حاجى بابە شېيخ بەرەبەيانى رۆزى جومعە ۳۰ ى مانگى رەزىھى سالى ۱۳۳۸ ى ھەتاوى وھفاتى كردووھ و بە وھسىەتى خۆى لە تورجان بە خاك ئەسپىردراوھ. لە دواى وھفاتى حاجى بابە شېيخ مامۇستا ئاوات (سەئىد كامىل) ئەو شىعەرەى بۆ كوتووھ

ھەموو سائى خەزانى گول بوو بۆمەن گولبەرىشم چوو

گولم چوو سونبولىشم چوو دلم چوو دلەبەرىشم چوو

چەمەن تەنيا گولى چوو من بە جارى مالى وپرانم

كەسم چوو سەرۋەرىشم چوو مورەبى و رىبەرىشم چوو

له باغا بهرگی گول چووبوو به تاراجی خهزان بۆمن
 قهلهم چوو نامه چوو تهبعی رهوان چوو دهفتهریشم چوو
 عه جاییب پاییزی بوو شهخته که ی جهرگ و دلی بردم
 دل و جهرگ و ههناو و مال و حال و ههم، سه ریشم چوو
 خه لک شووشه ی گولی ده شکیت و من شووشه ی دنم چ بکه م
 خه لک سووسه نبهری ده رژیته و من مووعه نبه ریشم چوو
 خه لک خانویکی دنیا یی ده رووخی مات و ههیرانه
 ئه ی خاک به سه ر خۆم، مرگهوت ، ههم مینبه ریشم چوو

تی بینی:

۱ ، نه قلی قهوله کان له زمان سه عیدخانی هومایون و عومه راغای عه لیار له کتییی (حاجی بابو شیخ سه روک وه زیرانی حکومه تی میلی کوردستان) نووسینی ناغای عومه ری فارووقی وه رگراوه.

۲، محهمه دی نووری له کتییی (شهویک و خهویک ، بستووی ژیان) ئاخو دیداری خۆی له گه ل حاجی بابو شیخ دوی هاتنه وه ی ئه رتهش بو مه بادئاوا ده گیرته وه:

دوو روژ یان سی روژ بوو که هیزی دهوله تی هاتبوونه وه شاری مه باد . حاجی حهمه داغای حیسامی له دنه راوکه و نیگه رانیدا بوو له بهر خۆی ده ترسا و له داها تووی من و کاک خالیدی کوری . ناردی له دووم و کوتی ئه وه دووسی روژه دهوله ت مه بادی گرتوته وه به پتویستی ده زانم له بهر ئه وه ی داها تووی خۆمان بزانی س هه فهریک بکه ی بو مه باد و هه رچۆنیک بی پشه وا و حهمه حوسین خان و حاجی بابو شیخی ببینی و لینیان بیرسی ئه وزاع و ئه حوالی داها توو چۆن ده بین و چۆنی لیک ده ده نه وه . چوومه مه باد له کاروانسه رایه ک دابه زیم و له پاشان به رهو چوار ری نازادی ئیستا وه ریکه وتم. ده مزانی مزلی حاجی بابو شیخ له لای مرگه وتی هه باساغایه .

هه لکه وتی دیداری حاجی بابو شیخ

به فری خه یابان شکابوویه ک یه ک و دوو دوو ده مدی سه رباز ده هاتن و ده روپین گه یشته مه خوار مرگه وتی هه باساغا دیتم حاجی بابو شیخ سی که سی ده گه ل بوو ده هاته خواری که سه کان یه کیان حاجی داودی و یه کیان ئه حهمه دی ئیلاهی ئه وی دیکه شیان وام له بیره میرزا خه لیلی خوسره وی بوو. زۆرم پیخۆش بوو بی دهردی سه ر و پرسیار پرسیار تووشی یه ک له ستیان بووم راست چوومه پیش و سه لاموعه له یک و عه له یکه سه لام کوتم قوریان ئه من محهمه دی عه تری گلۆلانیم له گوندی شیخالی راهاتووم حاجی حهمه داغای حیسامی سه لامی ده گه یانندی کوتی له وه ی که حاجیاغا وه زار له سه قزی گیرابوون و هاتوونه وه زۆر خۆش حالم ده زانم له داها تووی خۆی و ئیمه نیگه رانه کاک خۆم نه بو ناغای حیسامی پیر و ردین سپی نه بو تۆی جوان و لاو و دنیا ندیتوو هیچ باس و خواسیک دیته پیشی و نه بو که سانیکی دیکه له و ناچه دا ئه و جار ته ماشایه کی هاورنیه کانی کرد و کوتی ئاخو وانیه ؟ ئه وانیش تیگرا کوتیان به ئی وه ک ده فهرمووی وایه کوتم قوریان تیپی لاوانت عه رز ناکه م حاجی حهمه داغا له گرتی دوینی خۆی ته ماشای دواروژی نادیری هه ریم ده کا بو هه یه نیگه ران بی و پرسیار له زیه ران بکا فهرمووی بابیله گیان کاتیک ئیران به ده ست ده وله تانی گه وره ی دنیا داگیر کرا هه ر مه لبه نده ی له ژیر چاوه دیری و ده سه لاتی ده وله تیکی داگیر کارداوو و حکومه تی مه رکه زیش هیچ ده سه لاتیکی له و

پایه گایانهی داگیرکاراندا نه مابوو ئیمه هه ریمی خۆمان راگرتوووه پارێزگاریمان کردوووه هه تا رۆژێکی حکومهتی مه رکه زی هیز و مه و دای هاتنه وهی هاتوته وه بهر ئیمه به باوهشی ئاواله وه به ره و پیری جووین و ولاتمان رهنگین و سهنگین له ئامیزی خستوته وه ئیتر کامه تاوان له چی ترسان ئه وه دهولت همه حوسین خانی کردوته فه رمانداری مه باد ده زانم بۆخوت ده چی و دهیبینی ئه وه تیمسار هومایونی هه موو نه هاران میوانی جه نابی قازیبه ئاخروانیه؟ حاجی ئاغا داودی و ئاغا ئیلاهی و خوسرهوی کوتیان به ئی وایه پاشان کوتی کاکه عه تری سه لامی حاجیاغای بگه یه نه و بلی فلانی ده یکوت هیچ نیگه ران نه بی خودا حافیزیم کرد و رۆبیشتم یه ک دوو هه نگوو دوورکه وتبوومه وه کوتی کوریم عه تری هیندیگ لیره به ره و خوار ناگاته ده واخانهی سالح زاده راست جیگه ی ئیداره ی ئاماری کۆن ئه وئ فهرماندارییه و ئاغا سیه یفی قازی له وئیه. له لای سه رووی ده واخانهی سالح زاده ی ئه وکات له سه ر سووچی کوچه و خه یابان ساختمانیکی چکۆله ی دوو نهۆمی لیبوو که له پێشدا ئیداره ی ئاماری تیدابوو کاتیک که ئه من چووم و دیتیم کردبوویانه نیشته گه ی فهرمانداری مه باد له پیچ و خه می چه ند پلیکانی خواروخێج وه سه رکه وتم بۆ نهۆمی دوو ده رکی هۆده ی پێشه وه م کرده وه و چوومه ژووری دیتیم پیاوه یکی ته مه ن گه راوه له پشت میزێکی چکۆله دانیشتبوو سه لامم کرد و کوتم جه نابی سه یفی قازی ته شریفیان هه یه ولای دامه وه به ئی که سی له لانیه ده رکه ی هۆده که ی به ئیشاره ی قامکی پێشان دام، چوومه ژووری فهرماندار همه حوسین خان له پشت میزێکی دانیشتبوو له به رم هه ستا و چوومه پێشی ئه حوالی حاجی همه داغای حیسامی پرسی کوتم به ئی زۆر په ریشانه وله ئه وزاع و ئه حوالی رۆژ زۆر په شیوه ده یبه وئ بزانی دنیای داهاوتوتان چۆن دیته به رچاوان و پاشه رۆژی ولات و خه نک و دهولت چۆن به راوهر د ده که ن دیتیم به ته وای و ته کانی حاجی بابه شیخی دووپات کرده وه ده تکوت له پێشدا هه ماهه نگیان کردوووه کوتی برام عه تری گۆلۆلانی ته تۆش و هه موو خه لکی دیکه ش ده زانم ولاتی ئیمه یانی ئازه ربایجانی رۆژاوا و رۆژه لات به ته وای پێشلی پۆتینی سالداتی رووسه کان بوو و دهولته ی مه رکه زی ئاسه وارێکی له پێگای بێگانه داگیرکاراندا نه ما له هه ل و مه رجیکی وادا ئیمه هه ریم و مه ئبه ندی خۆمان له هه موو شه رپه رت و بگره و به رده ی بیگانه و خۆبی پاراستوووه هه تا ئه و کاته ی دهولت هه ناوی دا بین کردنه وه ی ولاتی هاته وه به ری له وکاته شدا ئیمه به باوهشی ئاواله و ئامیزی پر له شوکرانه ولاتمان له باغه یی مه مله که ت ئاخنییه ود ئایا لیره ئیمه ده بی چاوه روانی جه زا بین؟ سه لامی حاجیاغای ده گه یه نی یی بلی ئه و له و ته مه ن و سالدادا نیگه رانی هیچ پێشهاتێکی ناله بار نه بی ئه من به ناوی فهرماندار به وه زاره تی کیشوهر ناسیندراوم جیگای هیچ دل خوربه یه ک نیه له هه ل و مه رچی زه ماندا و له هه لکه وتی مه کاند هه نگووتان هه لگرتوووه. کوتی که س نیگه ران و ناره حه ت نه بی قسه له هه موو شت کراوه خاترجه م بن بی بوار له چۆمیمان نه داوه. کوتم سه روهرم راسپارده ی حاجیاغا و ئاواتی خۆم به دی نه هاتوووه ده مه وئ جه نابی پێشه و اش زیاره ت بکه م کوتی پێشه واه ک جاران رۆژی له مه حکه مه ی خۆی داده نیشی زۆرجاران تیمسار هومایونی بۆ نه هار یا له پاش کاری ئیداری ده چیته دیداری پێشه واه هه ستا و رووی ماچ کردم و وه در که وتم به پێش شارداریی ئیستادا تیه ریم تا گه پشتمه ده رکی مه حکه مه ده رکی پێشه وه م کرده وه وه تاغیکی چکۆله که جی چاپه ز و سه ماوهر و چا بوو دیتیم کاک محه مه دی عه زیز میرزا که کاربه دهستی له میزینه ی بنه ماله ی قازی بوو و به کاری ملک و دێیه کانی قارنجه و سه وزی راده گه یی له بن سه ماوهره که دانیشتبوو بی هه ستیکی ده رکی مه حکه مه ی بۆ کردمه وه پێشه واه ته منی دی ناسیمیه وه ده ستیم ماچ کرد ئه ولانه ولای ماچ کردم کوتم جه نابی پێشه واه بۆخۆشم ئاواتی زیاره تم هه بوو به لان حاجی همه داغای شیخالی به پیوستی زانی بیه خزه ت له خۆی نیگه رانه ده یه وئ بزانی داهاوتو جی لیدی پێشه واه به ناره حه تی و په ژاره وه کوتی ئه تۆ و هیمن و ئه وانی دیکه ش که هۆنراوه و نووسراوه کانتان له رۆژنامه ی کوردستان یان گوڤارو په رتووکاندا بلا بووته وه ده بی به چاک خۆتان بپارێزن جاری له رووی دهولت بی رواله ت بن کوتم جه نابی پێشه واه ته وه ی ئه تۆ ده یفه رمووی له گه ل بیرو باوهری جه نابی حاجی بابه شیخ و همه حوسین خان و خۆشبینیه که ی ئه وان هه یانه یه کتر ناگریته وه و نیوانیان عه رز و عاسمانه ئه وان پێیان وایه له نه بوونی دهولت له ناوچه دا کار و خزه تی گه ره یان به ئێران کردوووه ده لێن کاتیک دهولت هیزی وه رگرتنه وه ی ولاتی له ده ست داگیرکه راندا هاته وه به ری ئیمه بی ده رده سر به ئامیزی ئاواله وه به پیریا نه وه چووین بی کیشه و هه را و هه للا مه ئبه ندمان خسته وه باوه شیان. پێشه واه له سه ر به راوهردی حاجی بابه شیخ و همه حوسین خان نه دوا که وایه یان وانیه.

کو تابی